

A. Weerstandsvormogen en risicobeheersing

Wethouder Vereijken

1. Algemeen

Waarom risicomangement belangrijk is?

Het geeft ons de mogelijkheid om te beoordelen of Landerd bij het risicoscenario dat wij opstellen in staat is om in de toekomst zijn verplichtingen te blijven nakomen zonder dat uitgaven en investeringen voor noodzakelijke publieksvoorzieningen in de knel komen.

De gemeente Landerd wil op een gestructureerde wijze risico's beheersen. Dat kan betekenen dat risico's bewust worden genomen. Daarbij is de relatie tussen die risico's en de mate waarin de gemeente in staat is om die risico's op te vangen van belang.

In 2015 is een notitie Weerstandsvormogen en risicobeheersing opgesteld. Deze is door de raad vastgesteld op 28 mei 2015. Dit versterkt ook de rol van de gemeenteraad; de raad scheidt het kader voor het risicomangement en de uitgangspunten die gebruikt worden voor de bepaling van de weerstandscapaciteit.

Deze versterking van de rol van de raad past binnen de steeds grotere aandacht bij de raad, de provincie en de accountant voor risico's die gemeenten lopen.

Deze notitie wordt in 2019 opnieuw aan de raad voorgelegd.

In de notitie Weerstandsvormogen en risicobeheersing zijn de volgende doelstellingen opgenomen:

- Kaderstelling raad en formulering van beleidsregels
De raad is verantwoordelijk voor het vaststellen van een sluitende begroting. Een exact sluitende begroting betekent dat er (structureel) geen ruimte is om tegenvallers op te vangen. Daarom heeft de gemeente weerstandsvormogen nodig.
In de notitie zijn de kaders met betrekking tot weerstandsvormogen, weerstandscapaciteit en risicomangement vastgesteld. Risicomangement heeft daardoor een vaste plek binnen de P&C-cyclus. Risico's worden beheersbaar en de gemeente Landerd heeft voldoende weerstandsvormogen.
- Verhogen inzicht in de risico's
Risicomangement heeft als doel een inzicht te krijgen in de risico's en de beheersing daarvan. Dit vereist een integrale aanpak. Ook risico's op het gebied van bijvoorbeeld milieu, letselschade, veiligheid, image en juridische zaken komen daarbij in beeld. Die worden wel altijd financieel vertaald.
- Verhogen van bewustzijn van risico's
Dit is van belang voor zowel het bestuur (raad en college) als het management. Het bestuur stelt kaders en neemt belangrijke besluiten waarbij risico's op kunnen treden. Het management zorgt voor een goede informatieverstrekking over risico's richting het bestuur voor deze besluitvorming (o.a. in raadsvoorstellen).
Daarnaast is het management verantwoordelijk voor het beheersen van de risico's. De organisatie dient zich er van bewust te zijn dat risicomangement een belangrijke plek heeft binnen de P&C-cyclus.
- Voldoen aan wet- en regelgeving
Het beleid over risicomangement en weerstandsvormogen is opgenomen in de notitie en wordt samengevat in de paragraaf A. "Weerstandsvormogen en Risicobeheersing" van de begroting. Dit is volgens de voorschriften van het BBV.

Het BBV schrijft voor dat er een paragraaf Weerstandsvormogen en risicobeheersing is opgenomen in de begroting en jaarrekening.

Daar staat in ieder geval:

- Het beleid over de weerstandscapaciteit en de risico's
- Een inventarisatie van de risico's
- Een inventarisatie van de weerstandscapaciteit

Wat is weerstandsvermogen?

Het weerstandsvermogen geeft de mate aan waarin de gemeente in staat is middelen vrij te maken dan wel middelen heeft vrijgemaakt om niet begrote financiële tegenvallers op te vangen, zonder ingrijpende beleidswijzigingen. Het weerstandsvermogen bestaat uit twee onderdelen, namelijk de weerstandscapaciteit en de risico's. Het weerstandsvermogen geeft de verhouding tussen deze twee onderdelen aan.

Het weerstandsvermogen wordt berekend voor de structurele risico's en de incidentele (eenmalige) risico's.

2. Inventarisatie van de weerstandscapaciteit

Er wordt onderscheid gemaakt in incidentele en structurele weerstandscapaciteit. Hieronder worden deze begrippen uitgelegd.

Weerstandscapaciteit, incidenteel

Onder de incidentele weerstandscapaciteit wordt verstaan het vermogen om onverwachte eenmalige tegenvallers op te kunnen vangen, zonder dat dit invloed heeft op de voortzetting van taken op het geldende niveau. De middelen die dat vermogen (kunnen) bepalen zijn:

- De algemene reserve en de reserves waaraan de raad een bestemming heeft gegeven die kan worden gewijzigd.
- De in de begroting opgenomen ramingen voor onvoorziene uitgaven voor zover hier nog geen bestemming aan is gegeven (wordt gebruikt bij de begroting).
- Het incidentele rekeningsaldo dat nog niet aan de algemene reserve is toegevoegd of onttrokken (wordt gebruikt bij de jaarrekening)
- De stille reserves, voor zover deze op korte termijn materieel te maken zijn.

Weerstandscapaciteit, structureel

Onder de structurele weerstandscapaciteit wordt verstaan het vermogen om onverwachte tegenvallers structureel in de begroting op te vangen, zonder dat dit ten koste gaat van bestaande taken. De middelen die dat vermogen (kunnen) bepalen zijn:

- De resterende belastingcapaciteit.
- De in de begroting opgenomen ramingen voor structurele overschotten/tekorten voor zover hier nog geen bestemming aan is gegeven (wordt gebruikt bij de begroting).
- Het structurele rekeningsaldo (wordt gebruikt bij de jaarrekening).

De verschillende onderdelen die de weerstandscapaciteit bepalen worden hieronder uitgelegd:

Onbenutte belastingcapaciteit

Voor wat betreft de OZB wordt uitgegaan van het verschil tussen onze tarieven en de artikel 12-norm voor de OZB-tarieven. Voor de overige tarieven die kostendekkend mogen zijn (leges, afvalstoffenheffing, rioolheffing, graf- en begrafenisrechten en marktgelden) wordt uitgegaan van het verschil tussen 100% kostendekking en de werkelijke dekkingspercentages.

Structureel saldo begroting / saldo jaarrekening

Voor de begroting wordt uitgegaan van het structureel begrotingssaldo. Bij de jaarrekening wordt het structurele jaarrekeningsaldo meegenomen.

Incidenteel saldo begroting / jaarrekening

Voor de begroting wordt uitgegaan van de post onvoorzien met daarbij een eventueel incidenteel begrotingssaldo. Bij de jaarrekening wordt het incidentele jaarrekeningsaldo meegenomen.

Algemene reserves voor zover over nog geen besluiten zijn genomen over de beschikking daarvan (behoedzaamheidsreserve)

Dit betreft het beschikbare saldo van deze reserves dat nog beschikbaar is voor het opvangen van risico's en/of ter dekking van investeringen.

Stille reserves

Onder deze reserves kunnen de gemeentelijke bezittingen zoals gronden, gebouwen, bossen, aandelen etc. vallen. De meerwaarde van deze bezittingen bovenop de boekwaarde (=aanschafwaarde) wordt stille reserves genoemd. Aan de waardering hiervan in het weerstandsvermogen kunnen voorwaarden verbonden worden.

Wij gaan uit van de volgende uitgangspunten:

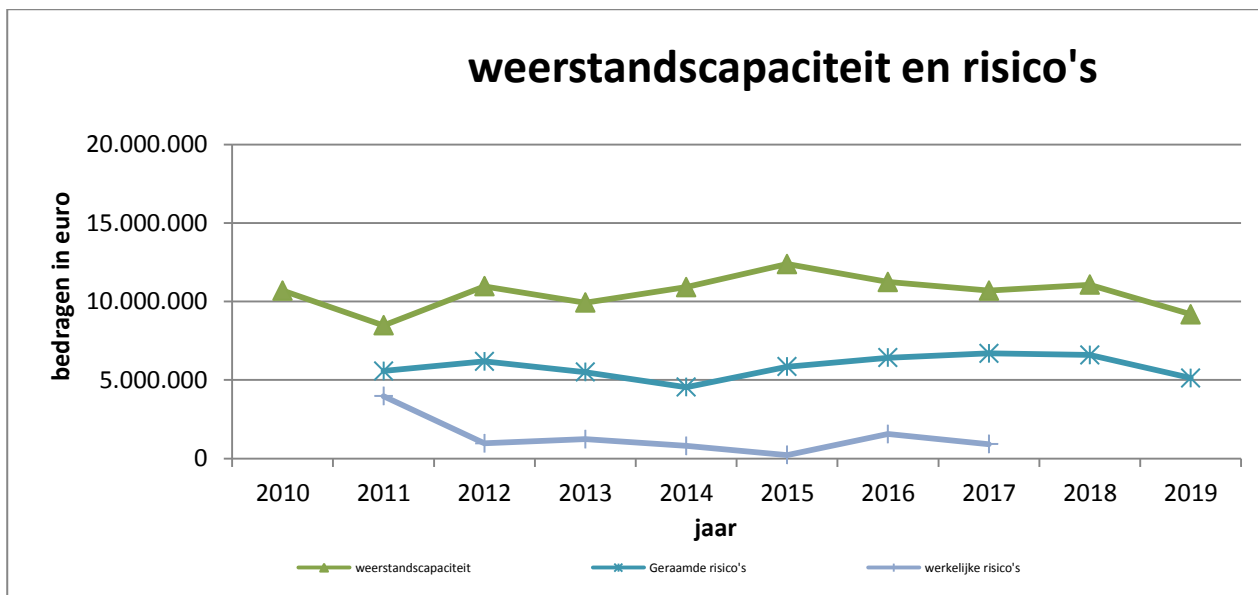
- Gebouwen: niet opnemen in de stille reserves; omdat de gebouwen niet direct verkoopbaar zijn. In verband met gebruik zijn zij moeilijk verkoopbaar. Meestal wordt er door derden gebruik van gemaakt via huurcontracten etc.
- Bossen: niet opnemen in de stille reserves; omdat bossen moeilijk verkoopbaar zijn deze niet waarderen binnen de stille reserves.
- Grond: Dit bestaat uit een aantal verschillende soorten gronden:
 - Langdurig verpachte landbouwgrond. Verkoop van deze grond is aan regels gebonden. De opbrengst in verpachte staat is ook laag. Verkoop van deze gronden betekent ook wegvallen van pachtinkomsten. Om deze redenen waarderen wij deze grond niet binnen de stille reserves.
 - Kort verpachte landbouwgronden: Deze gronden kunnen als dat gewenst of nodig is, binnen korte tijd verkocht worden. Wij bezitten 24,3 ha grond die onder deze categorie valt. Bij een prijs van € 6 per m2 is dat een potentiële opbrengst van € 1.458.000. Soms wordt grond in bezit gehouden uit tactische overwegingen (ruilgrond etc.). Wij nemen hiervan 25% mee bij de stille reserves. Dit is een bedrag van € 364.500. Dit wordt jaarlijks opnieuw berekend.
 - Andere percelen grond, overhoekjes etc. Er is geen lijst van deze gronden. Het is ook de vraag of deze verkoopbaar zijn. Het is niet zeker dat grond die wij (zouden) aanbieden ook kopers heeft. Wij waarderen deze gronden niet binnen onze stille reserves.

Tabel Weerstandscapaciteit Landerd

(bedragen in duizenden euro's)

	Rekening 2017	begroting 2018	begroting 2019	Str of Inc
weerstandscapaciteit exploitatie				
Onbenutte belastingcapaciteit				
- OZB	1.201	1.301	1.086	
- rioolrecht	-77	n.v.t.	n.v.t.	
- afvalstoffenheffing	-115	n.v.t.	n.v.t.	
- leges en andere heffingen	-18	461	703	
Totaal onbenutte belastingcapaciteit	991	1.762	1.789	
Structureel saldo rekening / begroting	412	18	165	
Weerstandsvermogen exploitatie	1.403	1.780	1.954	structureel
Weerstandscapaciteit vermogen				
Behoedzaamheidsreserves	7.184	9.892	8.116	
Stille reserves gemeentelijke bezittingen	365	365	365	
Incidenteel saldo rekening / begroting	1.741	-967	-1.252	
Weerstandscapaciteit vermogen	9.290	9.290	7.229	incidenteel
Totale weerstandscapaciteit	10.693	11.070	9.183	
Waarvan structureel	1.403	1.780	1.954	
Waarvan incidenteel	9.290	9.290	7.229	

Het verloop van de weerstandscapaciteit van de afgelopen 10 jaren wordt in een grafiek weergegeven. Daarbij zijn ook de vanaf 2011 gekwantificeerde geraamde en werkelijke risico's opgenomen.

In deze grafiek zijn de jaren 2010 tot en met 2017 gebaseerd op de cijfers uit de jaarrekeningen en de volgende jaren op de cijfers uit de begrotingen voor die jaren. In 2011 is de weerstandscapaciteit afgenomen als gevolg van het nadelig exploitatieresultaat 2011. Dit werd mede veroorzaakt door de binnen de GREX genomen verliezen. In 2012 stijgt de weerstandscapaciteit licht en blijft in de jaren daarna op ongeveer gelijk niveau. De lichte stijging in 2014 is te verklaren door de herziening van de GREX in deze begroting 2015 waarbij de rentetoerekening is verlaagd van 4% naar 3%. De stijging in 2015 is te verklaren door de hogere belastingcapaciteit. De daling van de weerstandscapaciteit vanaf 2016 wordt vooral veroorzaakt door verwachte begrotingstekorten. Daarnaast stijgen de risico's in eerste instantie maar nemen in 2019 af (GREX).

Sinds enkele jaren worden alle risico's samengevat in één tabel. In deze tabel worden de volgende gegevens opgenomen:

- Het risico benoemen
- De omschrijving van het risico
- De beheersmaatregelen
- Het maximale risicobedrag
- De risicoklasse
- Het gekwantificeerde risico (risicoklasse x maximaal risicobedrag) vertaald in een (mogelijk) financieel effect

Deze tabel wordt gesplitst in structureel en incidenteel. De uitkomst wordt vergeleken met de vorige begroting, jaarrekening etc.

De risico indeling is op de volgende gegevens gebaseerd:

• Klasse 1	komt <0 of 1 keer per 10 jaar voor	10%
• Klasse 2	komt 1 keer per 5 – 10 jaar voor	30%
• Klasse 3	komt 1 keer per 2 – 5 jaar voor	50%
• Klasse 4	komt 1 keer per 1 – 2 jaar voor	70%
• Klasse 5	komt 1 keer per jaar of < voor	90%

Toelichting per klasse:

- Klasse 1, het is onwaarschijnlijk dat dit risico zich in een van de komende jaren voordoet

- Klasse 2, het is niet waarschijnlijk dat dit risico zich in het komende jaar zal voordoen
- Klasse 3, dit risico zou zich het komende jaar wel maar ook niet kunnen voordoen
- Klasse 4, het is waarschijnlijk dat dit risico zich het komende jaar voordoet.
- Klasse 5, het is zeer waarschijnlijk dat dit risico zich het komende jaar voordoet.

Buiten deze klasse 1 t/m 5 zijn er risico's die we wel noemen maar waarvan de inschatting is dat deze in 10 jaar niet voorkomen. In die gevallen hanteren we daarvoor 0%. Het opnemen van deze risico's is dan alleen bedoeld om deze in beeld te houden.

Voor de Grondexploitatie wordt de inschatting van de klasse per complex gemaakt (zie paragraaf F. Grondbeleid).

Hieronder de tabel met de risico's, de beheersmaatregelen en de financiële effecten.

Risico	Omschrijving	Beheersmaatregel	Risicobedrag begroting 2018	Risicobedrag begroting 2019	Risicoklasse/percentage	Financieel effect begroting 2019
Algemene uitkering gemeentefonds	<i>Fluctuaties/aantallen</i> De gemeentelijke inkomsten bestaan voor een groot gedeelte uit de algemene uitkering uit het Gemeentefonds. Door maatregelen van het rijk (bezuinigingen), herverdeeleffecten, aanpassing verdeelmaatstaven etc. lopen we het risico dat de uitkering lager wordt dan geraamd. Omdat het Sociaal Domein vanaf 2019 grotendeels aan de uitkering is toegevoegd op basis van verdeelmaatstaven, stijgt het risico (en daalt bij Sociaal Domein).	De gevolgen van de circulaire worden steeds zo snel mogelijk in beeld gebracht. Ook wordt geanticipeerd op verwachte dalingen of stijgingen als daarvoor sterke aanwijzingen zijn.	€ 151.204	€ 5.022.172	Klasse 1, 10%	€ 502.217
Dividend BNG	Er worden eisen aan het eigen vermogen van banken gesteld. Dit kan betekenen dat deze uitkering daalt.	Er zijn geen maatregelen die wij kunnen nemen. De enige mogelijkheid is om de geraamde inkomsten te verlagen zodat het risico afneemt. Daar is niet voor gekozen. De laatste jaren is meer dividend uitgekeerd dan geraamd. Het risico kan daarom vervallen.	€ 16.250	Vervallen	Vervallen	Vervallen
Gemeenschappelijke regelingen	De gemeente Landerd heeft bestuurlijke en financiële belangen in verschillende verbonden partijen, waaronder gemeenschappelijke regelingen en vennootschappen. Deze	We volgen instellingen en verenigingen via hun begrotingen en jaarrekeningen. Die worden jaarlijks aan ons voorgelegd en wij kunnen als deelnemer daarover meepraten c.q. reageren op voorstellen. Een aantal regelingen heeft zelf	€ 71.109	€ 828.043	Klasse 1, 10%	€ 82.804

Risico	Omschrijving	Beheersmaatregel	Risicobedrag begroting 2018	Risicobedrag begroting 2019	Risicoklasse/percentage	Financieel effect begroting 2019
	partijen voeren beleid uit voor/namens de gemeente. Naast de beleidsmatige verantwoordelijkheid hebben we als gemeente Landerd ook een financiële verantwoordelijkheid ten aanzien van deze partijen.	vermogen voor risico's afgezonderd. Voor die regelingen nemen we geen risico op.				
Gewaarborgde geldleningen	Onze gemeente heeft zich in het verleden garant gesteld voor een aantal geldleningen. De meeste garantstellingen zijn overgedragen aan het Waarborgfonds Sociale Woningbouw (WSW). Bij problemen wordt dit fonds als eerste aangesproken. Onze gemeentelijke verantwoordelijkheid betreft de zogenaamde achtervang. Hierbij is het risico aanzienlijk gereduceerd. Op dit moment bedraagt het saldo van de gegarandeerde leningen ca. € 40 miljoen. Hiervan is het overgrote deel overgegaan naar het waarborgfonds. Daarnaast is er een garantie afgegeven voor een sportvereniging voor een lening van € 350.000 waarvan wij voor 50% garant staan.	We volgen instellingen en verenigingen via hun begrotingen en jaarrekeningen. Bij lokale verenigingen wordt eventueel in gesprek gegaan als er betalingsproblemen blijken uit hun jaarstukken.	€ 17.500	€ 175.000	Klasse 1, 10%	€ 17.500
Ombuigingen	Het realiseren van ingeboekte bezuinigingen is een risico tot	Er worden alleen concrete bezuinigingsvoorstellen opgenomen.	€ 1.481	€ 374.650	Klasse 2, 30%	€ 112.395

Risico	Omschrijving	Beheersmaatregel	Risicobedrag begroting 2018	Risicobedrag begroting 2019	Risicoklasse/percentage	Financieel effect begroting 2019
	<p>het moment waarop ze zijn gerealiseerd. Aannames kunnen anders uitpakken dan verwacht. Dat kan betekenen dat opgenomen bezuinigingen afgeboekt moeten worden t.l.v. het begrotingssaldo.</p> <p>In de begroting 2019 en volgende jaren. Het risico wordt gelopen over ombuigingen die vanaf 2019 in de begroting zijn verwerkt. Dit zijn meestal verlagingen van ramingen of dekking van nieuwe uitgaven uit al bestaande budgetten. In 2019 is dat een bedrag van € 242.917</p>	<p>Op voorhand moet duidelijk zijn binnen welk taakgebied de bezuiniging ingevuld moet worden. Het voorstel wordt zo concreet mogelijk benoemd. Algemene bezuinigingsopdrachten worden zoveel als mogelijk vermeden. Uitgangspunt is en blijft dat opgenomen bezuinigingsbedragen ook daadwerkelijk ingevuld worden. Afboeken vindt alleen in het uiterste geval plaats.</p>				
ICT-samenwerking	Of en op welke wijze er ICT-samenwerking gaat plaatsvinden is onduidelijk.	Definitieve besluitvorming over ICT-samenwerking is nog niet genomen. Omdat de bedragen voor deze samenwerking wel zijn geraamd in de begroting 2019 kan het risico vervallen.	€ 150.000	Vervallen	vervallen	vervallen
Voorziening voor wethouders-pensioenen	De berekening van de voorziening wethouders-pensioenen is o.a. afhankelijk van de rente waarmee gerekend wordt. Als de rente daalt, moet er bijgestort worden om het benodigde bedrag te bereiken.	Het bedrag dat jaarlijks wordt bijgestort proberen zo nauwkeurig mogelijk te bepalen zodat er incidenteel zo weinig mogelijk onverwacht bijgestort moet worden. In de begroting 2019 is de structurele storting in de voorziening verhoogd. Ook worden verdere rentedalingen niet verwacht. Daarmee is dit risico vervallen.	€ 19.968	Vervallen	Vervallen	vervallen

Risico	Omschrijving	Beheersmaatregel	Risicobedrag begroting 2018	Risicobedrag begroting 2019	Risicoklasse/percentage	Financieel effect begroting 2019
Planschade	<p>Het vergoeden van geleden planschade is wettelijk verplicht. De hoogte van het planschadebedrag wordt vastgesteld door een onafhankelijk en deskundig adviesbureau. Elimineren en reduceren is daarmee nauwelijks mogelijk.</p> <p>Door het planschaderisico waar mogelijk bij particulieren neer te leggen (zie onder beheersmaatregel) kunnen we het planschaderisico wel deels overdragen. Voor het overige zullen we het risico op planschade moeten accepteren. Dat geldt in het bijzonder voor planschade die is veroorzaakt door ruimtelijke plannen waarbij wij als gemeente zelf de initiatiefnemer zijn, zoals het bestemmingsplan voor het realiseren van een Natuurpoort aan de Palmstraat in Schaijk. Door het sluiten van een overeenkomst met een toekomstige uitbater van de natuurpoort kunnen wij dit planschaderisico in de toekomst overdragen, maar totdat een dergelijke overeenkomst gesloten is</p>	Het risico voor planschade en advieskosten voor externe adviseurs wordt in het geval van particuliere ontwikkelingen al bij de initiatiefnemer neergelegd. Hiermee komt planschade die het gevolg is van een particulier plan niet voor rekening van de gemeente. Voor het overige zullen we het risico op planschade moeten accepteren.	€ 7.500	€ 15.000	Klasse 3, 70%	€ 10.500

Risico	Omschrijving	Beheersmaatregel	Risicobedrag begroting 2018	Risicobedrag begroting 2019	Risicoklasse/percentage	Financieel effect begroting 2019
	staan wij als gemeente zelf aan de lat voor planschade die is veroorzaakt door het in werking treden van dit bestemmingsplan.					
Rente	In onze financieringsrente 2019 houden wij rekening met een rentepercentage van 1,7% (meerjarig). Dit percentage is gebaseerd op de nu geldende percentages voor langlopende leningen (Bron BNG). Op basis van onze geplande investeringen moeten wij de komende jaren meer leningen afsluiten. Indien de rente gaat stijgen, betekent dit dat mogelijk niet voor 1,7% geleend kan worden.	Wij volgen de renteontwikkelingen en passen het rentepercentage aan als we verwachten dat de rente gaat stijgen.	€ 67.881	Rente € 83.919	Klasse 2, 30%	€ 25.176
Verzekering bestuurders	Op het gebied van eventuele arbeidsongeschiktheid van de leden van het college van burgemeester en wethouders, evenals de voormalige bestuurders met een APPA-uitkering heeft de gemeente Landerd geen verzekering afgesloten. Bij blijvende arbeidsongeschiktheid is de gemeente verplicht om direct een voorziening op te nemen ter grootte van de verplichtingen tot aan de pensioengerechtigde leeftijd.	Het is mogelijk om een verzekering af te sluiten. De keuze is gemaakt om dat niet te doen.	€ 45.555	€ 500.196	Klasse 1, 10%	50.020
Wet Dwangsom	In het kader van de Wet	In processen opnemen en bewaken	€ 700	€ 1.000	Klasse 4,	€ 700

Risico	Omschrijving	Beheersmaatregel	Risicobedrag begroting 2018	Risicobedrag begroting 2019	Risicoklasse/percentage	Financieel effect begroting 2019
	Dwangsom kunnen wij gehouden zijn aan het betalen van een vergoeding als niet tijdig beschikkingen worden genomen.	dat beschikkingen binnen de daarvoor gestelde termijnen worden genomen.			70%	
Wegenbeheerplan	<p>Het onderhoud aan de wegen wordt al jaren overeenkomstig het uitgangspunt "sober en doelmatig" planmatig uitgevoerd.</p> <p>In het beheerplan (2016-2019) is geen ruimte opgenomen voor gehele reconstructies (volledige rehabilitatie) of projecten met een integrale opgaven. Voortkomend uit het bijgestelde beheerplan zijn hiervoor investeringen opgenomen. De investeringsplanning wordt indien nodig in de meerjarenbegroting aangevuld.</p> <p>Op basis van de afgelopen jaren zien we een tendens in de jaarlijkse actualisaties van het wegenbeheerplan, dat geleidelijk aan er rekening gehouden moet worden met stijgende kosten voor het wegenbeheer. Omdat het wegenbeheerplan voor een periode van vier jaar wordt vastgesteld kan het zijn dat er (nadelige) schommelingen in</p>	In de begroting 2017 is de jaarlijkse storting voor de voorziening groot onderhoud wegen, straten en pleinen structureel verhoogd.	€ 53.617	€ 551.909	Klasse 1, 10%	€ 55.191

Risico	Omschrijving	Beheersmaatregel	Risicobedrag begroting 2018	Risicobedrag begroting 2019	Risicoklasse/percentage	Financieel effect begroting 2019
	de jaarlijkse stortingen optreden bij een volgende vaststelling. In 2019 wordt een wegininspectie van het totale areaal uitgevoerd om inzicht te krijgen in de huidige kwaliteit van het areaal. Dit vormt de input voor het opstellen van een nieuw wegenbeheerplan 2020-2024 met daarin een actuele meerjarenplanning voor groot onderhoud en vervanging (reconstructies).					
Bijstand Besluit Zelfstandigen (verstrekken leningen)	25% van de verstrekte leningen komt voor onze rekening, 75% voor rekening van het rijk. Als een ondernemer niet aflost blijft deze 25% voor onze rekening. Systematiek is aangepast, maar grofweg geldt bovenstaande regel.	Bij het verstrekken van een lening is onderzocht of een ondernemer in staat is af te lossen. Voor 2019 worden geen nieuwe leningen voorzien.	€ 0	€ 0	Klasse 1, 10%	€ 0
Jeugdzorg	<ul style="list-style-type: none"> • Wijziging van de Jeugdwet in voorbereiding voor het onderdeel Woonplaatsbeginsel. Woonplaats van de jeugdige wordt leidend in plaats van de gezagsdrager. • Zorgvraag blijft stijgen • Toenemende juridisering in 	Acties naar aanleiding van regionale bijeenkomsten en rapportages van budgetregisseur en centrumgemeente.	€ 685.761	€ 4.274.215	Klasse 2, 10%	€ 427.422

Risico	Omschrijving	Beheersmaatregel	Risicobedrag begroting 2018	Risicobedrag begroting 2019	Risicoklasse/percentage	Financieel effect begroting 2019
	<p>de jeugdhulp.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Toename van het meer- en maatwerk • Verschuiving van zwaardere jeugdzorg naar lichte jeugdzorg nog niet optimaal (functioneren Basisteam Jeugd en Gezin/transformatie). • Wachlijsten bij Basisteam Jeugd en Gezin en jeugdhulpaanbieders. • Beperkte invloed directe doorverwijzing o.a. huisartsen naar Landelijk Transitiearrangement (LTA). • Voogdijkinderen die verblijven bij Stichting Maashorst te Reek • Het niet halen van het inverteerend effect van de transformatieopgaven 					
Participatiewet	<p>Onvoldoende middelen uitvoering Participatiewet als gevolg van toename aantallen die gebruik maken van deze voorzieningen.</p> <p>In 2019 en volgende jaren verwachten wij een financieel tekort (>5%) op de uitvoering van de Participatiewet.</p>	Aandacht voor instroombeleid en uitstroombeleid. Zie ook raadsvoorstel dat in mei 2019 aan de raad wordt voorgelegd.	€ 75.886	€ 545.919	Klasse 2, 30%	€ 163.776

Risico	Omschrijving	Beheersmaatregel	Risicobedrag begroting 2018	Risicobedrag begroting 2019	Risicoklasse/percentage	Financieel effect begroting 2019
Re-integratie Participatiewet	In 2018 en verder, zou zonder ingrijpen, gelet op de eerder ingezette brede aanpak (positieve gezondheid) en de wens om iedere klant een traject aan te bieden naar betekenisvol werk, een aanzienlijk tekort ontstaan. Vanaf juni 2018 worden de re-integratie uitgaven in verhouding gebracht met de begrote bedragen 2019 en verder. Daarnaast zullen kosten die onder de AGR kunnen vallen, worden meegenomen bij de besteding van de AGR.	In geval van budgettekort, zoveel mogelijk inzet van Algemene Gemeentelijke Reserve die beschikbaar is bij IBN.	€ 42.416	€ 320.599	Klasse 1, 10%	32.060
Wmo Maatwerkvoorzieningen	Onvoldoende middelen	Uitvoeringsbeleid is zoveel als mogelijk afgestemd op het beschikbare budget.	€ 337.999	€ 1.914.004	Klasse 1, 10%	€ 191.400
WSW	Onvoldoende rijksbudget om bestaande wsw verplichtingen na te komen	Opdracht aan de Gemeenschappelijke Regeling (WSW Brabant Noordoost) om de taken binnen het budget uit te voeren. Dit wordt regelmatig met de uitvoeringsorganisatie besproken.	€ 213.412	€ 1.879.810	Klasse 1, 10%	€ 187.981
Monumenten / Archeologie	Op basis van de huidige regelgeving wordt bij nieuwe bestemmingsplannen onderzoek gedaan naar het mogelijke archeologische belang. In beginsel komen de kosten daarvan voor rekening van de veroorzaker, volgens	Het goed en tijdig stellen van regels voor kosten van archeologisch onderzoek bij ontwikkelen van plannen door derden. Voor onze eigen plannen worden de kosten meegenomen in de kredieten die we daarvoor opnemen.	€ 3.410	€ 34.100	Klasse 1, 10%	€ 3.410

Risico	Omschrijving	Beheersmaatregel	Risicobedrag begroting 2018	Risicobedrag begroting 2019	Risicoklasse/percentage	Financieel effect begroting 2019
	<p>daarvoor door de gemeente vast te stellen regels. Bij de door ons zelf te ontwikkelen plannen zijn de kosten voor ons.</p> <p>Voor monumenten is in de begroting een bedrag van € 9.100 opgenomen. In de Subsidieverordening Instandhouding Monumenten Landerd 2010 is echter geen subsidieplafond opgenomen. Indien in 2019 veel subsidie wordt aangevraagd en verleend, dan kan dit bedrag worden overschreden.</p>	Ten aanzien van de subsidie aan monumenten hebben wij de aanvragen niet in de hand maar wel de subsidievoorwaarden via de verordening.				
Bijdrage ODBN	<p>In 2013 is de omgevingsdienst Brabant Noord opgericht. Op dit moment zijn er nog steeds aanloopproblemen. Nog niet alle processen zijn op orde. Men heeft nu een concreet plan van aanpak om de zaken op orde te krijgen. De volgende financiële risico's zijn in beeld:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Financiële gevolgen omtrent ICT zijn niet inzichtelijk. 2. Budget overschrijding door toename aantal aanvragen en gewijzigde regelgeving. 	Het kritisch volgen en beïnvloeden van de ODBN. Dit doen we bij de stukken van P&C-cyclus en daarnaast bij inhoudelijke overleggen. Tot slot hebben we een stem in het AB.	€ 44.072	€ 589.099	Klasse 1, 10%	€ 58.910

Risico	Omschrijving	Beheersmaatregel	Risicobedrag begroting 2018	Risicobedrag begroting 2019	Risicoklasse/percentage	Financieel effect begroting 2019
	3. Kostendekkendheid tarieven					
		TOTAAL VAN DE STRUCTURELE RISICO'S	€ 1.252.954			€ 1.921.462
Projecten Meer Maashorst	In het project "Meer Maashorst" is er totaal voor de gemeente Landerd € 2.126.460 subsidie toegezegd. De gemeentelijke projecten zijn nu vrijwel allemaal in voorbereiding. Belangrijkste randvoorwaarde voor de toekenning van de subsidie is dat de "prestaties" bij het einde van de subsidieregeling ook werkelijk zijn geleverd/ afgerond. Ook tijdige realisering van de projecten van derden waar een deel van onze cofinanciering uit moet komen, is belangrijk. We stellen vast dat ook die projecten voor het grootste deel op schema verlopen. Alleen de realisatie van de uitkijktoren, gekoppeld aan de Natuurpoort Palmstraat, moet nog uitgewerkt worden.	<ul style="list-style-type: none"> Afspraken met alle betrokken partijen contractueel vastleggen, en alle betalingen aan deelnemers bestaan uit voorschotten totdat de eindafrekening is opgemaakt. In beide Dynamische Landschappen doet de gemeente aanzienlijke investeringen. De uitvoering is grotendeels afgerond T.a.v. de realisatie Poort naar de Maashorst is er nog een risico van het realiseren van de grondopbrengst en het onder de subsidie brengen van alle uitgaven; hierover moet duidelijkheid komen uit gesprekken met marktpartijen en met de stichting Maashorst in Uitvoering. Uit gesprekken met marktpartijen blijkt dat er concrete interesse is van partijen om de Natuurpoort te willen realiseren. Ruimtelijke procedures zijn zo spoedig mogelijk opgestart, zodat dit risico zo beperkt mogelijk is. O.a. het bestemmingsplan voor 	€ 212.646	€ 1.500.000	Klasse 1, 10%	€ 150.000

Risico	Omschrijving	Beheersmaatregel	Risicobedrag begroting 2018	Risicobedrag begroting 2019	Risicoklasse/percentage	Financieel effect begroting 2019
		<p>de Natuurpoort is vastgesteld; Door de RvS is voor het bestemmingsplan Natuurpoort gevraagd om aanvullende gegevens m.b.t. te houden evenementen.</p> <ul style="list-style-type: none"> De Provincie heeft aangegeven de subsidietermijn niet nogmaals te verlengen, subsidietermijn loopt eind 2018 af. 				
Afvalverwerking / naheffing HRA Attero	<p>De vordering van Attero over de jaren 2011 t/m 2013 is afgewezen. Tegen dit vonnis staat formeel nog cassatie (hoge Raad) open. Er bestaat thans nog een nieuwe arbitrale procedure die Attero heeft aangespannen in een ander kalenderjaar (2015). Uw raad is over deze kwestie door middel van meerdere raadsinformatiebrieven (de laatste d.d. 30 juni 2017) van de Vereniging van Eigenaren (VvC) geïnformeerd. Er resteert nog een risicobedrag van € 82.000. In de door Attero opgestarte arbitragezaak over 2015 is op 27 september 2017 een tussenvonnis geweest. Dit tussenvonnis is voor de gemeenten niet gunstig. Op 28 maart 2018 is een tweede tussenvonnis geweest,</p>	<p>Geen grote wijzigingen (volume) in afvalbeleid/gescheiden inzameling van huishoudelijk afval. De lopende overeenkomst met Attero liep af per 1-2-2017. Er is voldoende saldo in de reserve Afvalstoffenheffing om dit risico te kunnen dekken. Daarom wordt dit risico op nihil gezet.</p>	€ 0	€ 0	n.v.t.	€ 0

Risico	Omschrijving	Beheersmaatregel	Risicobedrag begroting 2018	Risicobedrag begroting 2019	Risicoklasse/percentage	Financieel effect begroting 2019														
	waarbij een ongunstige beslissing in stand is gebleven. Er zal wederom een zitting gaan plaatsvinden, waarna na verwachting een eindvonnis zal komen. De mogelijkheden om een ongunstig eindvonnis aan te tasten worden door de VvC onderzocht.																			
GREX, exclusief LOG Graspeel	<p>De grondexploitatie is een bedrijfsmatige tak van de gemeente-exploitatie die sterk afhankelijk is van de economische situatie. Na aftrek van de gevormde voorzieningen resteert per 1-1-2019 een boekwaarde van € 14,5 miljoen.</p> <p>De risico's binnen de GREX zijn o.a. de volgende:</p> <ul style="list-style-type: none"> • De afzet van bouwpercelen vertraagd • Procedures • Onzekerheden in contracten met ontwikkelaars of garantiebepalingen in deze contracten en daarmee gepaard gaan van extra juridische kosten • Onderzoekskosten flora en fauna en 	<p>De maatregelen bestaan uit twee verschillende soorten. Enerzijds administratief, vooral de beoordeling van de uitgaven en inkomsten. Als tweede worden er maatregelen genomen om de verkoop van percelen te bevorderen. Als voorbeeld kan worden genoemd het (tijdelijk) verlagen van de grondprijzen met 10% t/m 2017. Voor Reek Zuid zijn/worden de bouw mogelijkheden verruimd t.o.v. het nu geldende bestemmingsplan. De percentages voor de verschillende complexen zijn:</p> <table border="1"> <tr> <td>Achter-Oventje</td> <td>n.v.t.</td> </tr> <tr> <td>Akkerwinde</td> <td>10%</td> </tr> <tr> <td>Repelakker</td> <td>n.v.t.</td> </tr> <tr> <td>Reek Zuid</td> <td>50%</td> </tr> <tr> <td>Kerkpad III</td> <td>n.v.t.</td> </tr> <tr> <td>Voederheil</td> <td>30%</td> </tr> <tr> <td>Vensteeg</td> <td>50%</td> </tr> </table> <p>Risico's zijn alleen opgenomen voor complexen met een positieve</p>	Achter-Oventje	n.v.t.	Akkerwinde	10%	Repelakker	n.v.t.	Reek Zuid	50%	Kerkpad III	n.v.t.	Voederheil	30%	Vensteeg	50%	€ 4.247.387	€ 6.966.743	Zie kolom beheersmaatregelen	€ 2.955.886
Achter-Oventje	n.v.t.																			
Akkerwinde	10%																			
Repelakker	n.v.t.																			
Reek Zuid	50%																			
Kerkpad III	n.v.t.																			
Voederheil	30%																			
Vensteeg	50%																			

Risico	Omschrijving	Beheersmaatregel	Risicobedrag begroting 2018	Risicobedrag begroting 2019	Risicoklasse/percentage	Financieel effect begroting 2019
	archeologie. <ul style="list-style-type: none"> • Onverwachte inflatiestijging • Verkoopprijzen per m2 niet haalbaar • De kosten voor bouwen woonrijpmaken • Bodemverontreiniging • Planshadekosten • Hogere plankosten bij langere doorlooptijd van complexen • Interne kosten hoger bij langere doorlooptijd van complexen • Afwaarderingen 	(=uitgaven) boekwaarde per 1-1-2019.				
LOG Graspeel	In de exploitatie zijn in de ramingen (net als voorheen) inkomsten opgevoerd i.v.m. dekking uit Vensteeg (2 x € 120.000). O.a. hierover lopen wij risico. Ook moeten nog enkele grondverkoop worden gerealiseerd. Daarnaast zijn de verplaatsingskosten (waaronder de sloop) voor de Pastoor van Winkelstraat 65 als raming opgenomen in de exploitatie. Ook hiervoor lopen wij risico.	Er is een overeenkomst met de provincie waarin is geregeld dat zijn voor 50% garant staan voor nadelige exploitatie uitkomsten. In de reserve BIO/LOG is nog € 65.934 beschikbaar.	€ 126.175	€ 473.265	Klasse 3, 50% (daarvan de helft omdat provincie 50% voor rekening neemt)	€ 101.833
		TOTAAL VAN DE INCIDENTELE RISICO'S	€ 305.204			€ 3.207.719

De gekwantificeerde risico's worden vergeleken worden met de beschikbare weerstandscapaciteit. Daarvoor is de volgende tabel gevuld.

Structureel	
Structureel risicobedrag	1.921.462
Beschikbare weerstandscapaciteit	1.954.209
Structurele ratio	1,02
Gewenste minimale ratio	1,40
Benodigde weerstandscapaciteit	2.690.047
Tekort structurele weerstandscapaciteit	735.838
Incidenteel	
Incidenteel risicobedrag	3.207.719
Beschikbare weerstandscapaciteit	7.228.678
Incidentele ratio	2,25
Gewenste minimale ratio	1,40
Benodigde weerstandscapaciteit*	4.490.807
Overschot incidentele weerstandscapaciteit	2.737.871
Totaal structureel en incidenteel	
Risicobedrag	5.129.181
Beschikbare weerstandscapaciteit	9.182.887
totale ratio	1,79
Gewenste minimale ratio	1,40
Benodigde weerstandscapaciteit	7.180.853
Overschot weerstandscapaciteit	2.002.034
Totale ratio (structureel en incidenteel samen), vereist is 1,4	1,79
* Benodigde weerstandscapaciteit GREX (= onderdeel van totaal benodigde weerstandscapaciteit)	4.280.807

Tot slot wordt in deze paragraaf het verloop van de berekende risico's opgenomen. Dat is in de vorm van de volgende tabel:

	Berekende risico's begroting	Herrekenende risico's in jaarrekening voorgaande jaar	Gerealiseerd risico jaarrekening
2011	n.v.t.	5.572.715	3.979.308
2012	6.183.636	3.403.516	963.709
2013	5.506.200	5.176.965	1.234.252
2014	4.545.144	5.086.222	803.539
2015	5.851.953	5.731.693	224.997
2016	6.425.419	6.812.326	1.558.158
2017	6.452.103	6.694.546	705.445
2018	6.571.135	6.591.929	n.v.t.
2019	5.129.181	n.v.t.	n.v.t.

EMU saldo

Lokale overheden nemen in de begroting hun EMU-saldo op. Het begrote EMU-saldo voor Landerd geeft in 2019 een negatief saldo van ruim 3 miljoen te zien. Dit betekent dat wij in 2019 meer uitgeven dan dat er inkomsten zijn.

De oorzaak ligt in investeringen zoals Centrumplan Zeeland, inrichting gebied dorpshuis/sporthal Zeeland, fietspad Maashorst, MFA Reek sport en spel en Dorpshuis Zeeland.

Berekening EMU saldo Gemeente Landerd 2018		2018	2019	2020
Omschrijving		x € 1000,-	x € 1000,-	x € 1000,-
		Volgens realisatie tot en met sept. 2018, aangevuld met raming resterende periode	Volgens begroting 2019	Volgens meerjarenraming in begroting 2019
1	Exploitatiesaldo vóór toevoeging aan c.q. onttrekking uit reserves (zie BBV, artikel 17c)	-4.593	-2.270	-905
2	Afschrijvingen ten laste van de exploitatie	1.151	1.713	1.224
3	Bruto dotaties aan de post voorzieningen ten laste van de exploitatie minus de vrijval van de voorzieningen ten bate van de exploitatie	1.677	1.613	1.675
4	Investeringen in (im)materiële vaste activa die op de balans worden geactiveerd	12.282	3.193	2.789
5	Baten uit bijdragen van andere overheden, de Europese Unie en overigen, die niet op de exploitatie zijn verantwoord en niet al in mindering zijn gebracht bij post 4	1.971	663	663
9	Lasten op balanspost Voorzieningen voorzover deze transacties met derden betreffen	3.195	2.005	2.984
11	Verkoop van effecten:	☐ ja ☒ nee	☐ ja ☒ nee	☐ ja ☒ nee
a	Gaat u effecten verkopen? (ja/nee)			
b	Zo ja wat is bij verkoop de verwachte boekwinst op de exploitatie?			
Berekend EMU-saldo		-15.271	-3.479	-3.116

Financiële kengetallen

In de begroting en jaarrekening moeten vijf kengetallen in deze paragraaf worden opgenomen.

Alle gemeenten nemen deze kengetallen op. Voor gemeenten zelf kan na enkele jaren het verloop van deze kengetallen worden gevolgd.

		Rek. 2017	begr. 2018 na wijz	begr. 2019	begr. 2020	begr. 2021	begr. 2022
1A.	Netto schuldquote	17,43%	30,42%	32,43%	38,92%	41,75%	32,89%
1B.	Netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen	17,43%	30,42%	32,43%	38,92%	41,75%	32,89%
2.	De solvabiliteitsratio	51,89%	43,92%	44,25%	44,42%	44,93%	48,02%
3.	Kengetal Grondexploitatie	42,04%	44,75%	22,61%	13,25%	11,86%	8,56%
4.	Structurele exploitatieruimte	1,18%	-1,18%	-0,62%	0,29%	0,97%	1,05%
5.	Belastingcapaciteit: Woonlasten meerpersoonshuishouden	98,24%	99,11%	101,57%	103,09%	104,57%	106,84%

Het gaat over de volgende vijf kengetallen:

1. Netto schuldquote (in- en exclusief verstrekte geldleningen): schuldenlast t.o.v. eigen middelen. De komende jaren moeten leningen worden afgesloten om de geplande (grote) investeringen te kunnen betalen. Het aandeel van onze schulden t.o.v. onze omzet stijgt daarom.

2. De solvabiliteitsratio: eigen vermogen t.o.v. balanstotaal

3. Kengetal grondexploitatie: boekwaarde GREX t.o.v. totale inkomsten gemeente. De boekwaarde van de GREX neemt de komende jaren af door geraamde verkopen. Investerings in nieuwe plannen zijn nog niet gepland.

4. Structurele exploitatieruimte: t.o.v. totale inkomsten gemeente. Dit percentage geeft aan hoeveel procent van onze inkomsten beschikbaar is voor nieuwe structurele uitgaven. 1% staat gelijk aan circa € 325.000.

5. Belastingcapaciteit: Woonlasten meerpersoonshuishoudens t.o.v. landelijk gemiddelde. Het verloop hiervan is afgezet tegen de gemiddelde last van 2018. Dat cijfer is ook gebruikt in de jaren na 2018 en verklaart waarschijnlijk (gedeeltelijk) de stijging t.o.v. dat landelijk gemiddelde.